

Olga Bobyr

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance
Oles Honchar Dnipro National University*

Oleksiy Kelyukh

*Teacher of Physics and Computer Science
Communal Educational Institution
"Secondary comprehensive school No. 52"
of the Dnipro City Council*

FINANCIAL CRISES AND CURRENT WAYS TO OVERCOME THEM AT THE PRESENT STAGE

Summary

The need to study and develop directions for overcoming the negative consequences of financial crises and, especially, the global financial crisis of 2020–2022, determined the relevance of this scientific research. The purpose of the work was to study the essence of financial crises, their historical development, as well as to find effective ways to overcome them through the system of "aging money" of Silvio Hesel and the means of finance of the "people's economy", which had practical approbation in the economic experiment in the Khmelnytskyi region in 2018–2022 p. The paper examines the causes and stages of development of financial crises of the 20th–21st centuries, examines the historical aspect of the use of "Heselian money" as a means of overcoming crises at the local level; the advantages of using aging money are analyzed using the example of Wergel (Austria). In addition, the financial model of the "people's economy" is characterized, as well as the model of people's communities to minimize the consequences of the current global financial crisis is studied and proposed. The work proposes a number of measures to improve the financial and economic situation in our country, such as: providing tax benefits for small businesses during the first 5 years of operation to revive the domestic economy, introducing a ban on crisis profits (with the exception of consumer enterprises); carrying out extensive explanatory volunteer work regarding the danger of monopoly and capital concentration. In addition, it is proposed to use the promissory note form of payments to solve the issue of lack of funds as an alternative to money emission. Using the experience of using commodity coupons (aging money) of the city of Wergel (Austria) in the 1930s of the 20th century, will allow to saturate the economy of the region with financial resources and overcome the negative manifestations of the financial crisis and stabilize the situation.

Introduction

At all times, humanity, as well as our state in the present, was faced with the need to solve urgent priority tasks regarding effective and fair economic and monetary regulation, as well as to determine the optimal ways of developing these relations. Many well-known and little-known world economists worked on this task and tried to decide how the monetary and financial system should be built so that the interests of all its participants are most effectively satisfied. Today's conceptual model of economic and financial relations has so far satisfied the interests of, one might say, the majority. But over the past 100 years, economic crises have become more frequent, including global ones (1924, 1930–1933, 2008, 2020, and up to the present time). Also, wars and hostilities weaken the already weak economies of the regions and the world. Therefore, many scientists, theoreticians and practitioners were engaged in the search and construction of an effective economic and financial paradigm, especially at the peak of crises, and one of such scientists was Silvio Gesell, an Argentine-Austrian entrepreneur, financial theorist-reformer, who was a contemporary of Keynes and developed his unique, so to speak, an alternative monetary system under which even the most crisis-ridden economies could get out of the crisis quite quickly. This theory was presented by S. Gesel in the work "Natural Economic Order" [1, p. 5], which was very popular in Europe in the 1920s and 1930s, so that it was practically called an "economic miracle". But the deepening monopolistization of the economy nullified all the good efforts of young reformers and followers, and, even under the pressure of monopolistic structures, it was pushed out of the discussion topics as not meeting the interests of capital holders, not giving corrupt and other shadowy unfair competitive advantages. However, with the adoption in 2012 by the Central Bank of Denmark, for the first time in the recent modern history of money, of a negative deposit interest rate of -0.5%, the revival of the "Heselian" model of the economy to replace the "Keynesian" one was automatically initiated, as predicted by S. Gesel at the time. that is, sooner or later, money begins to age [2, p. 5]. In Hesel's model, there is no accumulative function of money, in contrast to the traditional Keynesian model. And this is a fundamental difference, one might say, a change in the concept, the paradigm of money circulation, to which we are very accustomed. But nothing stands still, sooner or later all systems change, transform under the influence of certain internal and external factors. At the beginning of the 20th century, in many regions of the world, for a short time (up to 2 years), similar monetary and currency models appeared similar to Hesel's, but all of them, one way or another, were brought to nothing by the opposition of disinterested shadow structures, by analogy with M. Tesla's free energy.

A significant contribution to the development of the theory of world financial crises was made by both domestic and foreign economists, among them:

D. Saks [2, p. 2], V. Konchyn [3, p. 19], O. Kuznetsov [4, p. 30], A. Laznia [5, p. 54], I. Lyuty [6, p. 10], S. Nevmerzhitska [7, p. 23], S. Gezel [8, p. 3], R. Davletbaev [11, p. 2] and others. The question of researching ways to reduce and overcome the consequences of the global financial crisis was reflected in the works of P. Buryak, S. Vain, V. Hryshchenko, O. Kuznetsov, I. Lyuty, Y. Makogon, T. Marena, S. Mishchenko, M. Unterguggenberger, M. Friedman and others.

The presence of a significant number of scientific studies on the subject of the essence of financial crises and the search for optimal ways to neutralize them testify to the significant interest of economists and practitioners in the issues of research into the causes and mechanisms of the manifestation of global financial crises. At the same time, possible options for creating effective mechanisms for preventing financial crises as the basis of a system of effective management of them are still at the stage of study. All this determines the relevance of the research topic.

Therefore, the purpose of this section of the monograph is to study the essence of financial crises, their historical development, as well as to find effective ways to overcome them through the system of "aging money" of Silvio Hesel and the means of finances of the "people's economy" and cooperatively united finances.

The subject of study is the historical and theoretical foundations of the development of world financial crises and the formation of systems for overcoming them through the local introduction of the model of "Heselian" (aging) money and finances of the "people's economy".

Part 1. Financial crises, their essence, causes and evolution

The modern world is in constant development, in dynamics, which undoubtedly affects both the economic macro-environment and the state of financial systems in the world. Everything that moves, changes, somehow leads at certain stages of its development to certain inconsistencies, certain imbalances, sometimes longer, sometimes shorter, but inevitable.

A financial crisis is a sharp deterioration of the state of the financial market as a result of the realization of accumulated risks under the influence of internal and external economic and political factors, which causes a violation of its functioning, a decrease in price indicators, a deterioration in the liquidity and quality of financial instruments, bankruptcy of participants [1, p. 1]. The financial crises of the 20th-21st centuries went through a number of stages (Table 1).

The debt was increased under the tsarist government, which incurred large debts and sold millions of government bonds, mainly to French citizens who were looking for reliable investment opportunities.

The move outraged Western governments, especially the French, which were on the brink of bankruptcy after the First World War.

Months after the shocking announcement by the Soviets, Allied military forces intervened in the Russian civil war in an unsuccessful attempt to help reverse the Communist takeover.

More than a century later, many descendants of French debtors have not abandoned their outdated investments. A website for people who still own Russian imperial bonds aims to "bring together holders of loans issued or guaranteed by the Russian state before 1917 ... for compensation" [1, p. 3].

Table 1

The most famous financial crises of the XX–XXI centuries

Stage, period	Nature of the crisis
The first stage is 1918	waiver of royal debts
The II stage – 1921–1923	hyperinflation in Germany
III stage – 1929–1933	Wall Street Crash, "Great World Depression"
IV stage – 1998	Russian financial crisis
V stage – 2008	global mortgage crisis
Stage VI – 2020–2022	pandemic global crisis and military crisis

Source: [1, p. 2]

II stage – 1921–1923: hyperinflation in Germany. At the beginning of the war in 1914, the German parliament suspended the requirement to back its currency with gold. Germany hoped to pay for its efforts in the First World War by simply printing additional money [1, p. 4].

The dangerous situation worsened after Germany signed the Treaty of Versailles, in which the country "assumed responsibility" for the damage caused by the war and undertook to repay the allies the equivalent of billions of dollars. When the German authorities printed even more money to repay these debts, inflation got out of control [1, p. 5].

A journalist in Berlin in 1923 recalled: "The prices of trams and beef, theater and school tickets, newspapers and hairdressers, sugar and bacon are rising every week ... no one knows how long their money will be valid, people live in constant fear, thinking of nothing but eating and drinking, buying and selling." Many Germans fled the country amid instability; others were radicalized. In 1923, at the height of hyperinflation, the leader of a new political movement in Germany promised that he could "make life cheaper." His name was Adolf Hitler [1, p. 6].

III stage – 1929: crash on Wall Street. After many years of a flourishing economy and rapid growth of the stock market, America in the 1920s enjoyed what the author of "The Great Gatsby" F. Scott Fitzgerald called "the greatest, most unrestrained fun in history" [2, p. 3]. But the party ended in October 1929 when stock prices unexpectedly fell. The sudden drop in surplus stocks

triggered a panic that intensified as people rushed to get their money out of the stock market.

Within three years, the market lost almost 90 percent of its value. The practice of buying stocks with money provided by energetic stockbrokers has proved disastrous for many. When the market fell, these investors were left with part of their invested money, but 100% of the debt [2, p. 19].

Shortly after the stock market crash, the Great Depression began, leaving millions of Americans homeless, unemployed, and aimless. Depression quickly spread across the globe, and from 1929 to 1932 the world economy shrank by approximately 15 percent, compared to only 1 percent after the global recession of the late 2000s [2, p. 23].

Stage IV – 1998: Russian financial crisis. When in 1997, as a result of the financial crisis in Asia, oil prices fell, Russia immediately felt out of place. The young capitalist economy was heavily dependent on oil money and had little savings in reserve.

In August 1998, the central bank of Russia was forced to remove the overvalued ruble from the dollar. Within a month, the ruble lost two-thirds of its value, and many people, including the vulnerable, mostly the elderly, lost their savings. By September, about 230,000 Russians had lost their jobs, and during the year, the average income in Russia fell by a third [2, p. 24].

With inflation nearing 84 percent in 1998, widespread panic buying added to the trauma as people emptied stores and stocked up on food to avoid the looming price hike. But this was followed by a rapid recovery, supported by the rise in oil prices and the advantages of a cheap ruble for export [3, p. 19].

Stage V – 2008: mortgage crisis. In the early 2000s, US housing prices were rising, and mortgages were available to almost anyone who wanted to own a property. As a result, complex financial markets fueled by real estate loans were on the rise.

But in 2007, when a growing number of buyers who did not have stable incomes were unable to make their monthly payments, the trade in "mortgage securities" began to collapse.

In 2008, financial giant Lehman Brothers – a major player in the mortgage securities market – declared bankruptcy after 158 years in business. It was the largest bankruptcy procedure in the history of the United States [3, p. 22].

The US stock market plummeted in 2008, unemployment doubled, and soon a "contagious" recession spread around the world. Europe was particularly affected, and Greece entered a recession that lasted from 2009 to 2018 – the longest recession in the economy of a developed capitalist economy [3, p. 23].

Stage VI – 2020–2022: pandemic global crisis and military crisis. The pandemic crisis began in 2020 with the emergence of the SARS-Cov2 virus and deepened with the war in Ukraine on February 24, 2022, and continues to this day. The coronavirus pandemic has raised fears of a global recession.

"This will not be the first time that the world economy is in for a shock," states Radio Svoboda [4, p. 6].

So, having analyzed the stages and features of the course of financial crises in countries and in the world in the last 100 years, it can be argued that all of them had a systemic nature and, as a rule, were associated with the concentration of capital, the monopolistic nature of the world economy, which is not adjacent to financial macroeconomic stability and prosperity.

Part 2. Heselev's money as an effective method of reducing crisis phenomena in the economy

*"The economic order under which humanity flourishes,
is the most natural economic order"*

Silvio Gesell,

Entrepreneur, financier,

author of the theory of "free economy", 1862–1930 p.

Let's consider one of the examples of the economic miracle of the practical application of the theory of "Heselian money". It happened when the dark times got darker. The young Austrian Republic emerged from the ashes and ruins of a once powerful empire that collapsed on the killing fields of the First World War (1914–1918). The emperor was banished, and nothing seemed as it was. Thousands and thousands perished in the frenzy and fighting of the war; people had to fight against cold, hunger, disease and – worst of all – hopelessness. Between 1918 and 1932, 13 governments came and went [5, p. 54]. There was no stability in sight, political polarization was growing. Political parties began to arm themselves, and Austria began a civil war. Hyperinflation destroyed the economy for many years after the war [6, p. 10]. In 1914, 10,000 kroner was a fortune that would buy a house or two. After eight years, it was not possible to buy even a loaf of bread with this money. A comprehensive reform (1924–1925) was needed, requiring the support of the League of Nations, and a hard currency policy by the government to alleviate the problem. However, any hope of improvement was quickly dashed when, in 1929, the world was engulfed in perhaps the greatest economic crisis in human memory. Big banks began to stumble under the pressure of the crisis, and the unemployment rate hovered around 30%. There were no good prospects. In 1916, 32-year-old railway engineer Michael Unterhugenberger, while doing military service near the front line near Ukraine, came across a periodical with a strange name ("Der Physiokrat") [7, p. 23]. He found an article published by a man named Silvio Gesell, which presented an amazing idea: the problem with money is that it is different from iron. If you put iron on a shelf, it will start to rust. But nothing like that happens with money. However, in times of crisis, cash on the shelf can cause a spiraling problem: less available funds, lower

wages, less consumption, less sales, more bankruptcies, layoffs, high unemployment... this was painfully clear in Austria in the late 1920s and early 1930s [8, p. 2].

In 1931, M. Unterhugenger, at that time already a military veteran, became the newly elected mayor of the industrial town of Wergel in Tyrol, which was completely affected by the crisis. Companies were disappearing, workers were being laid off, even the local brewery was on the verge of collapse. The unemployment rate reached 15, 20, 25 and more percent. The improvement was not visible [9, p. 2].

To stabilize Austria's new currency, the Schilling, the federal government reduced the number of Schillings in circulation, further reducing consumption. In Wergel, as in other cities, a number of projects financed by the state had to be stopped. When M. Unterhugenger decided to present his clever idea with Hesel's aging money, he managed to convince the local council, because there was nothing to lose.

His idea: the city would have to issue its own "money", pay for the necessary construction works and so that the workers could buy the necessary goods [9, p. 3]. Unterhugenger did not call the documents he would use "money", he called them "Arbeitsbestätigungsscheine" – work certificates, commodity vouchers (TT) which were assigned specific values [10, p. 15].

However, this does not guarantee that TTs will circulate. Therefore, he added an intriguing feature: anyone who wanted to keep the certificate until the end of any month had to put a stamp on the certificate, which could be bought for 1% of the value of the certificate [9, p. 4]. That is, in other words: in order to maintain the value of a 5 shilling certificate, it would be necessary to put a stamp of 5 groschen on it every month. Suddenly money became like iron: it rusted. Although initially people, workers, shopkeepers, farmers, etc., were skeptical, but eventually everyone accepted the idea and the vouchers started working. Over time, even innkeepers of neighboring villages began to accept these documents [10, p. 19].

Negative interest on commodity certificates ensured their preservation in circulation; people started spending money instead of hoarding it. The community of Wergel received an increased tax profit – because people wanted to pay the tax in advance, and not lose on the certificates, keeping them [11, p. 2]. This money, in turn, was used for new community initiatives, which again brought new opportunities and new income. Unemployment fell in Wergel, while it was still rising for the rest of Austria. Politically, the rest of Austria became increasingly polarized. More and more people became interested in the experiment, including the national mass media and the international press [11, p. 3].

Even the US Congress was notified of these seemingly miraculous events in the Austrian Alps. It is said that up to 200 Austrian communities considered

doing the same as Unterhugenberger [9, p. 12]. The end came quickly when the Austrian National Bank heard about these certificates. The bank insisted on its legal monopoly on the emission of money and took legal action to stop Wergel's experiment – despite the wealth it created, despite what it brought to Wergel's community and its residents [9, p. 14]. Finally, at the end of 1933, the Austrian courts ruled in favor of the National Bank and recognized Unterguggenberger's experiment as a violation of the law [10, p. 3]. On September 1, 1933, the circulation of certificates ceased and so did the generation of wealth. People lost their jobs, consumption declined, companies suffered, and the downward spiral continued. Political polarization grew – now also in Vergla [10, p. 4].

In other regions and in other historical periods, Gezelian money was depreciated by 2% per month in order to "not depend on the coins" [9, p. 15]. This ability of "Heselian money" not to depend, but to rotate in the economic environment, has an invaluable potential, especially in economies that are on the edge of deep crises, and in the future, in case of worsening financial crises, will become a natural solution.

The practice of "Hezel's money" is beginning to interest an increasing number of financial specialists and business owners. Experts claim that the paradigm of "free" (fiat) or alternative money is not new, but one that already existed and was included at certain crisis stages in the history of the economy, so we believe that even in our current crisis conditions, the paradigm of fiat money is at one of the stages will be useful [11, p. 6–7]. Alternative money is very convenient and easy to use, but its time must come.

Let's illustrate how it all works with a conventional example. There are three subjects, three persons in the scheme. (Figure 1). The first is the Administration of the city of Vergel, the second is the manufacturers and shops, and the third is the residents of the city of Vergel [11, p. 8]. The City Hall, together with product manufacturers, developed a loyalty program, according to which the rules for the use of product coupons were developed. These rules provide that merchandise coupons will be purchased under a sales contract, thus, a sales contract is concluded between the convenience store and the executive body of the Administration of Vergel [12, p. 9]. As a continuation of the sales contract, an act of receipt and transfer of merchandise coupons is signed at the same time, where their number and nominal amount are registered. Goods receipts (TT) are transferred to the executive body of the Administration of Vergel. Next, the executive body (BO) of the Administration of the city of Vergel enters into an agreement with its residents on a voluntary basis. Further, in accordance with the Rules for the creation and use of merchandise coupons by stores, product manufacturers, the Administration of the city of Vergel offers its residents merchandise coupons for sale on a voluntary basis.

At the same time, a corresponding agreement on the purchase and sale of commodity coupons is concluded between the Administrative Board of the city of Vergel and local residents [13, p. 55]. At the same time, the provisions of the Agreement must specify the Rules for the sale of merchandise coupons to stores and manufacturers. And upon receipt of merchandise coupons, an act of receipt and transfer of merchandise coupons is drawn up for each operation, for each receipt [9, p. 11]. Thus, the vouchers are handed over to the local residents who expressed a desire to the VO of the Administration of Vergel. The local resident can continue to use the vouchers at his discretion. Therefore, he goes with them to stores and to manufacturers, chooses the goods he needs and receives them [9, p. 12].

When the cash appears, the vouchers are redeemed.

Thus, this scheme makes it possible to overcome cash gaps in economic life due to the inconsistency of production cycles and those legislative moments that are provided for the payment of workers. What happened in these two years? At the beginning of the experiment, salary arrears amounted to more than 9 months (Figure 1) [11, p. 25]:

- 1) Salary arrears were completely closed, and for two years, not a single appeal by employees to the competent authorities took place;
- 2) Average earnings increased by 26%;
- 3) Labor productivity increased by 20%;
- 4) Domestic turnover increased 20 times during this period.

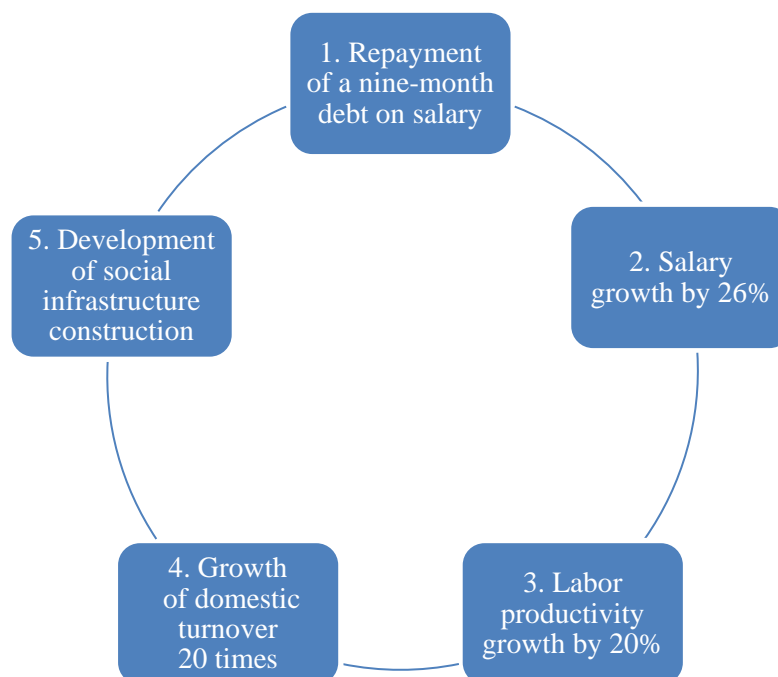

Figure 1. Advantages of using Hesel money TT (commodity vouchers) in the city of Wergel, Austria in 1931–1933

Source: [11, p. 25]

In addition, looking at a large number of enterprises with similar problems of insufficient funds, this system can be constantly updated and adapted to the peculiarities of the business entity and effectively modernized [11, p. 26].

Figure 2 shows the growth of domestic circulation in the form of TT (commodity vouchers) in comparison with the aging of vouchers in the city of Wergel, Austria, 1931–1933, i.e. the positive effect of the introduction of this surrogate monetary instrument – an alternative to traditional existing money, which, as can be seen from the analysis, in this case is used as an effective addition to the existing Keynesian monetary system [11, p. 27].

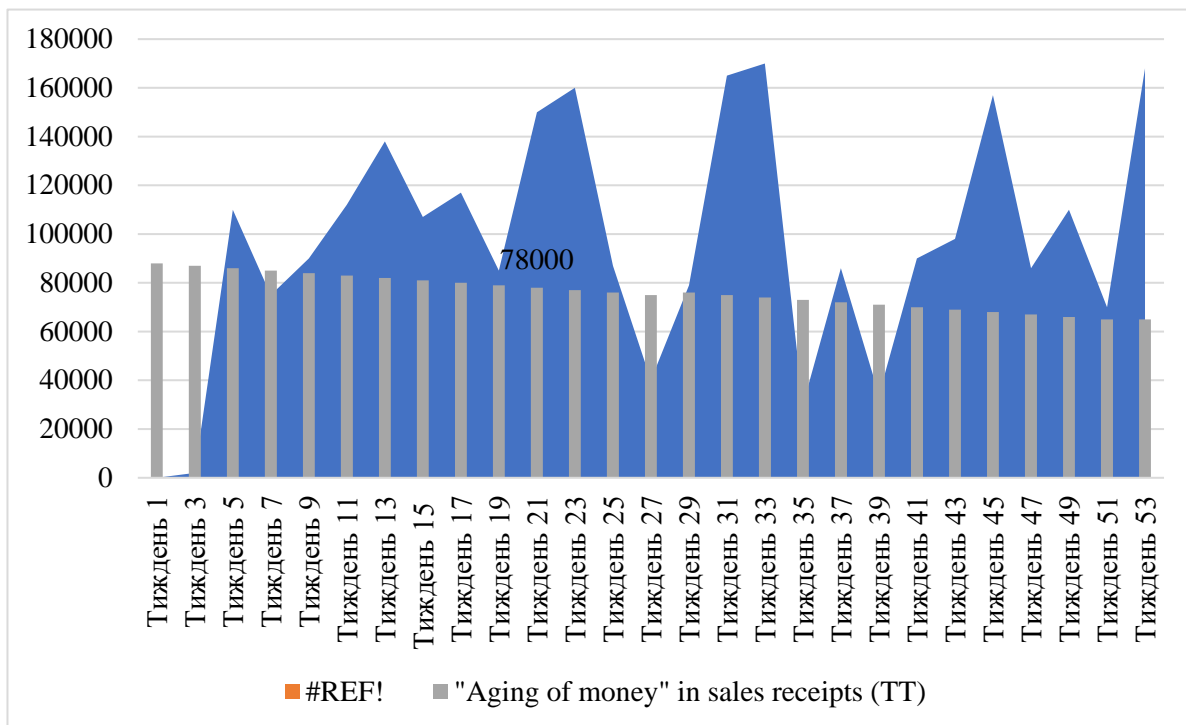

Figure 2. The growth of internal trade in the form of TT (trade coupons) in the city of Wergel, Austria, 1931–1933

Source: [11, p. 27]

Table 2 shows the stages of formation of a fiat (alternative) monetary system using "aging money" according to Silvio Gesell in Europe, which de facto appears before our eyes, when due to the world crisis of 2008 in the European countries of Denmark (2012) and Switzerland (2015) introduced negative interest rates on deposits, that is, a fee for storing money [11, p. 29].

Analyzing Table 2, it can be asserted that there is a Heselian economy with a negative interest rate, which confirms the correctness of Silvio Hesel's predictions regarding the smooth transformation of the world economy in the

direction of the "aging money" of neo-protectionism in the period of logically determined global crises [11, p. 30].

And this is a logical turn of historical development, as "aging money" at the stage of the largest global financial crises will become a natural organic way out of the dead end of the old collapsing system of economic relations, especially in combination with social cooperation, which has repeatedly proven its usefulness in periods of economic imbalances, including in the 90s of the XX century in the post-Soviet space [11, p. 31].

Table 2

The stages of the formation of a fiat (alternative) monetary system using "aging money" according to Silvio Gesel in Europe

Stage	Period	Characteristics of the stage
I	1924-1930	Against the background of the global financial crisis, the entrepreneur and scientist Silvio Gesel implements a successful local economic experiment with so-called "free" (fiat) money (locations – Austria, Germany, France, etc.)
II	1936	John Keynes "General theory of employment, interest and money", which mentions the "economic miracle" of Silvio Gesell
III	Beginning 2012	Bernard Liethard's speech at the Club of Rome "Money and Sustainable Development: The Missing Link"
IV	Middle 2012	The Central Bank of Denmark introduces a negative interest rate of -0.5%
V	June 6, 2014	For the first time in history, the European Central Bank introduces a negative interest rate of -0.2%
VI	January 15, 2015	The Central Bank of Switzerland introduces a negative interest rate of -0.75%
VII	December 2020	Negative interest rates: Germany -0.01%, Denmark -0.14%.

Source: [5, p. 54–55; 6, p. 10–16; 7, p. 23–29; 8, p. 5; 11, p. 4–6]

Indeed, all theories of money that are presented today are presented rather one-sidedly, from the standpoint of the interests of the credit and financial system, banks and financial structures, but not the real interests of ordinary producers and households [11, p. 6–7]. But, as is known, the stability of the economic system is achieved by balancing the interests of all its participants. Money, in reality, is just information, information on paper or electronic media. Existing state currencies are positioned incorrectly, their positioning should be done from a slightly different perspective. If there is land, there is electricity, there is forest, there is labor, there is demand, then there can be no shortage of money. To date, there is a need for a clear and correct adjustment of monetary equivalent exchange, perhaps, as in the case of local "currency", it is necessary to print an alternative currency that would not be dependent on world monetary

monopolies [11, p. 8]. In the case of Mr. Vergel, as well as with all other Hesel moneys, everything ended with the monopoly suppression of this innovation – the prosecutor’s office and other investigative bodies slowed down and nullified all the wonderful beginnings [10, p. 15]. However, it can be argued that the experience of Gezel money, including in the city of Vergel, shows that actually aging money is working and just waiting for its time. Until a certain turning point of the crisis, Heselian money could not make its way, but as the economic and financial tension in society increases, these payment instruments will become a natural and organic continuation of transformational changes in the world economy [10, p. 16].

As the crisis deepens, the paradigm of aging money, described by S. Gesel, will begin to gain momentum, because in this concept there is no possibility of storing money due to the fact that it, like any other commodity, will age.

That is, with an average annual aging rate of 24% (2% per month), after 4 years and 2 months their value will be completely depreciated and, as the author S. Gesel proposed, four units of the old currency should be exchanged for three units of the new issue [11, p. 12]. This will make it possible, on the one hand, to provide the economy of the region where the experiment is being conducted with funds that are insufficient for a certain period of time for certain capital needs, raising the social level and well-being of the population, but, on the other hand, it will not allow capital holders to accumulate funds in this type of currency, and they will have to look for other ways of storing capital. But the shortcomings of the system will fully pay off, as can be seen from the practical experiment, due to the filling of the local economy with monetary resources that are urgently needed. Hence such a large increase in domestic trade [11, p. thirteen]. Another significant distinguishing feature of Hesel’s concept of money, in contrast to the one existing today, is that in it, the value is not money, as in the Keynesian model, but rather labor. It would be expedient to introduce such an experiment also in the field of banking, for example, through a bank issue of money fiat surrogates for a certain period, in order to minimize the risks of the bank and its counterparties [11, p. 14].

Some scientists believe that if the experiment had not been stopped, the success would have been even greater and a new tool for overcoming crises would have appeared. Others believe it was stopped just in time before it could do any damage. So, be that as it may, the experiment with "Hegelian money" brought a glimmer of hope in troubled times, and perhaps that is why so many people still call it a miracle: the miracle of Vergel.

Part 3. Overcoming financial systemic crises using the national economy financial model

*"You will never change anything if you fight with the existing reality.
If you want to change something, create a new model
so that the old one simply becomes obsolete"*

Buckminster Fuller,
American writer, architect, designer,
engineer and inventor, author of Bitcoin

Nowadays, alternative (local, "people's") economy and alternative (local, "people's") financial relations are gaining more and more popularity in our country. In various regions of our country (in Khmelnytskyi, Lviv Oblast, Kharkiv, and other regions) they are already creating, guided by Art. 5 Constitutions, the so-called "people's" enterprises, which do not pay taxes and are not subject to authorities and therefore, of course, work quite successfully. The non-payment of taxes is explained by the fact that it is very common in the world practice, which also existed in Ukraine until recently, to exempt small business entities from taxation during the first four to seven years in order for the small business to consolidate and gain momentum [12, p. 1], because small business is the basis of a healthy competitive economy. And since the state of war in Ukraine and the chronic financial crisis do not allow the state to support small businesses that are useful for local communities and for the state as a whole, people have taken it upon themselves to help themselves and the state. Only in Khmelnytskyi region, the Khmelnytskyi territorial community with its more than 300 national enterprises and national entrepreneurs provided more than 1,200 jobs, which is extremely effective and useful for the state economy in the conditions of the growing unemployment crisis [12, p. 2]. That is, those funds that the state will not receive in the form of taxes in the early days of the activities of national enterprises will be fully paid for by the added value created by the community, which in turn will significantly stimulate the economy in the state [13, p. 54].

A group of ethnicists gathered five years ago and opened their own territorial communities in accordance with Article 5 of the Constitution, which states: "The bearer of sovereignty and the only source of power in Ukraine is the people [12, p. 1]. The people exercise power directly and through state authorities and local self-government bodies." The word "directly" is the main postulate about who actually owns the power, and the conjunction "and" in this sentence is just an addition: they say, if you want, you can govern yourself directly, and if you want, you can through state authorities. The same answers are found in many articles of the Constitution, resolutions of the Constitutional Court, laws and decrees of the presidents of Ukraine. That is, according to the Constitution, you can do everything that is not prohibited by law. Members of

the national community do this. It reaches the point of absurdity: the opponents, and there are many of them, call people's communities "sectarians" – because they interpret the Constitution of Ukraine as if it were the Bible, and in fact, they are law-abiding and responsible citizens. People's communities do not support parties, do not support any religious denominations, they have a taboo on tobacco, alcohol, pharmaceutical products, as well as resale. Whether or not to participate in the national economy and national finances is a personal matter for everyone, just like the family. This is stipulated in the social contract of the community [12, p. 2].

Moreover, the term "territorial community" is interpreted by its members in a completely different way, as Ukrainian officials and politicians are used to interpreting it, that is, not as some kind of association of citizens that jointly solves insignificant issues of improvement and daily life, like condominiums or a local government body.

"People's economy" is in fact a much broader and deeper concept, it is a large number of small and medium-sized enterprises from urban and intercity road transport, processing of recycled materials, restaurants and cafes, audit and legal offices, farms. And also hundreds of people engaged in small individual business: designers, shoemakers, tailors, builders, dentists, artists in each of the named regions. All of them are united by the "territorial community" agreement. They call themselves simply "people", their movement – "territorial community", and their vision of the economy without state control – "people's economy", they solve the key issues of their business themselves, without approvals and reports to the state [12, p. 3].

According to the contract, everyone who decided to work under the wing of the territorial community must "invest" 100 hryvnias in it every month. or one percent of profits. At the same time, no one controls the entrepreneurs: the manager of the national enterprise decides how much money to transfer to the community. There are also no reports on income or profits in the community. Such an alternative to simplified reporting and taxation was inherent in many business models in the most developed countries of the world, especially in Western European and Scandinavian countries such as Sweden, Denmark, etc., which led to very good financial results for both enterprises and the local community. and for the state and the whole. In many developed countries, there is some insignificant segment of the economy where local communities are given the right to manage their economy in this way, or simply the state dates the spheres of small business and especially agricultural producers. That is, this form of organization of the economy is simply an alternative to the usual support of small businesses by the state, especially strategic for the state industries [12, p. 4].

Registration of national entrepreneurs and enterprises, issuance of "national" certificates to them for the right to engage in their activities is carried out

exclusively on a volunteer basis by the territorial community's registration commissioner in the relevant region [12, p. 6].

The terms "salary", "enterprise owner", "payment for service" and "payment for goods" are prohibited at public enterprises. Instead of wages, workers at the enterprise receive a "reward" for "labor investment". The question of the size of the "reward" is decided by the "manager of the people's enterprise" – this title is given to the business owner who joined the community [12, p. 7].

For example, in the center of the city of Khmelnytskyi there is a popular enterprise – the "Govinda" coffee shop. On the so-called "Consumer Board" instead of copies of the standard certificate of a private entrepreneur, there is a document of the "people's entrepreneur" community and a file with extracts from the laws of Ukraine. The visitor, paying for coffee and dessert, receives from the waiter a coupon with the seal of the community on the payment of "monetary compensation" for the consumed product. Even on weekdays, most of the tables here are occupied [12, p. 8].

On the outskirts of Khmelnytskyi, on the territory of a long-defunct plant, there is a workshop for processing plastic waste into construction film. The workshop gives work to several residents of Khmelnytskyi [13, p. 54].

In some ways, these business entities resemble artils. But in any case, we have, on their example, an obvious model of an alternative national economy and alternative preferential taxation [14, p. 1]. Examples of such a new ("people's") form of economic relations and the implementation of tax policy through a kind of regional economic experiments of the cities of Khmelnytskyi, Lviv, Kharkiv, which, defending their rights, dared to fight against entrenched bureaucracy, lawlessness and bribery using legal methods prescribed by the Constitution of Ukraine, have shown their effectiveness and need further development.

Figure 3 summarizes measures to minimize the consequences of the financial crisis in 2020–2022, as well as to stabilize the financial situation in our country.

So, summing up, it can be stated that in order to overcome the negative manifestations in the financial and economic system of our state from the global crisis of 2020–2022. it is advisable to build such a social institution as people's cooperatives, which are able to protect small businesses ("people's enterprises") from excessive tax, monopolistic and bureaucratic pressure, giving them the opportunity, as in many developed countries, by exempting them from taxation in the first five years of their existence work This will have a positive effect on the financial and economic situation of our country, which suffered significant losses from Russian aggression, the pandemic and knockdowns. It is also necessary to carry out extensive explanatory work among the population regarding the effectiveness of uniting into national communities in order to jointly overcome the difficulties of today's crisis, taking their future and the future of their state into their own hands.

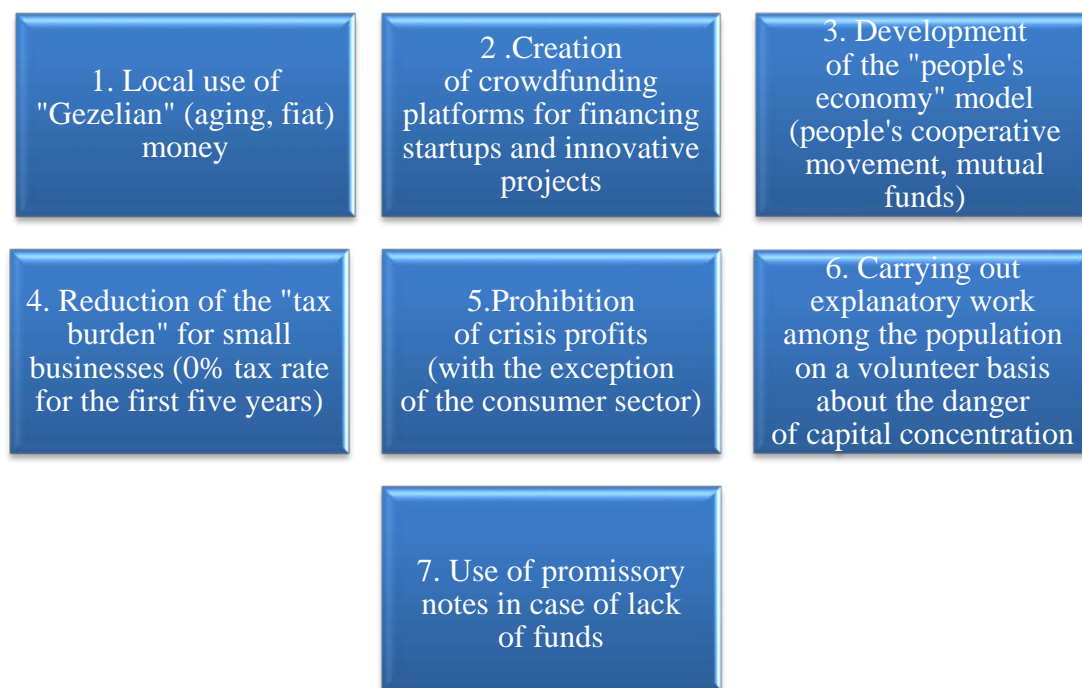

Figure 3. Proposals for neutralizing the consequences of the financial crisis in 2020–2022 and to stabilize the financial situation in Ukraine

Conclusions

At the current stage of the development of financial relations in the world community, when all kinds of financial uncertainties and crisis phenomena are shaking our society on distant continents and in different regions of the world, it would seem, disturbing the peace and stability of financial systems, at the same time an apparently imperceptible construction is taking place the latest, more efficient global financial system, which has absorbed the experiences of all generations. The most modern, most efficient and more stable than its predecessors financial mechanism of management and economy of public welfare and prosperity is crystallized by trial and error method. Before the court of history, harmful, unnecessary models of financial relations disappear, and real, true and most useful financial models are approved. Ancient tools for achieving financial stability, such as seven-year debt write-off terms, also need revival (which is relevant for countries that are debtors to the IMF and other international organizations and institutions that became incredibly rich, especially during the last global crisis of 2020–2022). The so-called "Ethical Law", which prioritizes stability and well-being in society with respect for the constitutional rights and freedoms of all participants in the economic process, needs revival.

For this purpose, it would be expedient to implement the following measures: 1) local use of "Gezelian" (aging, fiat) money; 2) creation of crowdfunding

platforms for financing startups and innovative projects; 3) development of the "people's economy" model (people's cooperative movement, mutual funds); 4) reduction of the "tax burden" for small businesses (0% tax rate for the first five years); 5) prohibition of "crisis profits" (with the exception of the consumer sphere); 6) Carrying out explanatory work among the population on a volunteer basis about the danger of capital concentration; 7) use of promissory notes in case of temporary shortage of funds. All these measures will help overcome the negative consequences of financial crises and improve the financial situation in the state.

References:

1. Finansovi kryzy u sviti v XX ta XXI ct. (2020) [Financial crises in the world in XX and XXI] Finbalans, Finansy ta ekonomika [Financial balance. Finance and economy]. Available at: <https://finbalance.com.ua/news/top-5-finansovikh-kriz-u-sviti-za-xx-xxi-st/> (accessed: 18.10.2022). (in Ukrainian)
2. Dgefry D. Sax. (2000). Diagnostika krizisa [Crisis diagnostics]. *Kompanjon* [Companion], no. 4. (in Russian)
3. Konchin V.I., Maximenko M.V. (2012) Prychyny ta projavy borgovoji krysy v ES I supernytsky pidhody antikryzovoji polityky [Causes and manifestations of the debt crisis in the EU and rival approaches of anti-crisis policy]. *Kyjivskyj institute biznesu ta tehnologyj* [Kyiv Institute of Business and Technologies], no. 2 (18), pp.19–30.
4. Kuznetsov O. (2010) Geneza finansovyh kryz [Genesis of financial crises]. *Visnyk NBU* [Bulletin of the National Bank of Ukraine], no. 11, pp. 30–33.
5. Laznya A. (2012) Fynansova kryza: prychny vynyknennya ta vplyv na svytovu ekonomiku [Financial crisis: causes and impact on the world economy]. *Svit finansyv* [The world of finance], no. 2, pp. 54–62.
6. Lyutij I. (2011) Fynansono-ekonomichna kryza 2008–2010 r.r. Dejaki chinnyky ta uroki [The financial and economic crisis of 2008–2010: some factors and lessons]. *Vysnyk Nacionalnogo banku Ukrainy* [Bulletin of the National Bank of Ukraine], no. 1, pp. 10–16.
7. Nevmergitska S., Martcenjuk S. (2018) Prychyny vynyknennya ta shlyahy podolannya finansovoji kryzy na pidpriemstvi [Causes of the occurrence and ways of overcoming the financial crisis at the enterprise]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], no. 1, pp. 23–32.
8. Silvio Gezel (2012) Estestvennyj ekonomicheskij poryadok [Natural economic order]. Available at: https://royallib.com/book/gezel_silvio/estestvenniy_ekonomicheskij_poryadok.html (accessed: 09.09.2022). (in Russian)
9. Avstryjskyj experiment (2011) Avstryjskyj experiment [Austrian experiment]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=gavBsZrK-As> (accessed: 10.10.2022). (in Ukrainian)
10. Austrian Places: (2012) The Woergl Experiment Markus Reiterer. New Austrian Transatlantic Perspectives since 1948. Available at: <https://www.austrianinformation.org/summer-2012/2012/8/21/austrian-places-the-woergl-experiment.html> (accessed: 3.10.2022).
11. Davletbajev R. (2012) Gezelyvski grosny 1 [Hesel money 1]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=GJh> (accessed: 8.09.2022).
12. Bezdergavni, ale narodny (2018) V Ukrajini nabyraje obertyv novyj ruh pydpryemlyvyh gromadyan za sviji prava [Stateless, but popular: a new movement of enterprising citizens for their rights is gaining momentum in Ukraine] *Galychyna elektronnyj*

resurs [Halychyna: Internet resource of the newspaper]. Available at: <https://galychyna.if.ua/analytic/bezderzhavni-ale-narodni-v-ukrayini-nabiraye-obertiv-noviy-ruh-pidpriyemlivih-gromadyan-za-svoiy-prava/> (accessed: 17.10.2022).

13. Bondarenko N.M. Bobyr O.I. (2022) Praktika zastosuvannya groshovoji paradigmi Silvio Gezelja ta ii perevagy v minimizaciji ryzykiv [The practice of applying Silvio Hesel's monetary paradigm and its advantages in minimizing risks] Investicii: praktika ta dosvid [Investments: practice and experience], no. 9–10, pp. 44–49. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/7/9> (accessed: 16.10.2022).

14. Podatkovy zminy ta pilgi na chas vojenного станu v Ukrainy (2022) Podatkovy zminy ta pilgi na chas vojenного станu v Ukrainy [Tax changes and benefits during martial law in Ukraine]. Available at: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/podatkovi-zmini-ta-pilgi-na-chas-voyennogo-stanu-v-ukrayini/> (accessed: 16.10.2022).

Список використаних джерел:

1. Фінансові кризи у світі в ХХ та ХХІ ст. Фінбаланс. Фінанси та економіка. URL: <https://finbalance.com.ua/news/top-5-finansovikh-kriz-u-sviti-za-xx-xxi-st.>

2. Джжефри Д. Сакс. Діагностика кризи. *Компаньон*. 2000. № 4.

3. Кончин В.І., Максименко М.В. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики. Київський інститут бізнесу та технологій. 2012. № 2 (18). С. 19–30.

4. Кузнецов О. Генеза фінансових криз. *Вісник НБУ*. 2010. № 11. С. 30–33.

5. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 54–62.

6. Лютий І., Юрчук О. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки. *Вісник НБУ*. 2011. № 1. С. 10–16.

7. Невмержицька С., Марценюк С. Причини виникнення та шляхи подолання фінансової кризи на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. С. 23–32.

8. Сильвио Гезель. Естественный экономический порядок. URL: https://royallib.com/book/gezel_silvio/estestvenniy_ekonomicheskiy_poryadok.html.

9. Австрійський експеримент. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gavBsziK-As>.

10. Austrian Places: The Woergl Experiment Markus Reiterer. New Austrian Transatlantic Perspectives since 1948. URL: <https://www.austrianinformation.org/summer-2012/2012/8/21/austrian-places-the-woergl-experiment.html>.

11. Давлетбаєв Р. Гезелівські гроші 1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GJh>.

12. Бездержавні, але народні: в Україні набирає обертів новий рух підприємливих громадян за свої права / Галичина: інтернет-ресурс газети. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/bezderzhavni-ale-narodni-v-ukrayini-nabiraye-obertiv-noviy-ruh-pidpriyemlivih-gromadyan-za-svoiy-prava/> (дата звернення: 17.10.2022).

13. Бондаренко Н.М., Бобирь О.І. Практика застосування грошової парадигми Сільвіо Гезеля та її переваги в мінімізації ризиків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9–10. С. 44–49. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/7/9>.

14. Податкові зміни та пільги на час воєнного стану в Україні. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/podatkovi-zmini-ta-pilgi-na-chas-voyennogo-stanu-v-ukrayini/> (дата звернення: 16.10.2022).

Oleksandr Kutsenko

*Postgraduate
Zaporizhzhia National University*

**PECULIARITIES OF THE FORMATION
AND IMPLEMENTATION OF THE SYSTEM OF ENSURING
FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY
OF INDUSTRIAL ENTERPRISES UNDER THE CONDITION
OF VARIABILITY OF THE MARKET ENVIRONMENT**

Summary

It was determined that in the conditions of the variability of external and internal environment factors, the appearance of threats and risks, there is a need to implement management tools for ensuring financial and economic security at enterprises, which will allow timely response to them, form measures to neutralize the impact in order to increase the level of financial and economic security, ensuring the stability of functioning. It was established that the main management tools are the system, mechanism, and strategy for ensuring financial and economic security. The existing approaches to the formation of a system of ensuring financial and economic security have been studied and the absence of a single comprehensive approach has been established. A management system for ensuring the financial and economic security of the enterprise has been formed based on the use of systemic, innovative, informational approaches and is based on components and stages. The implementation of the management system for ensuring the financial and economic security of the enterprise will allow timely identification, research, analysis of factors of the external and internal environment, threats and risks, and adaptation to their influence. This management system provides for the use of information technology in order to automate its work, as well as to improve the work of the management mechanism. It was found that the use of the management system will ensure the effectiveness of the mechanism for further increasing the level of financial and economic security of the enterprise, stabilization of the financial condition, efficiency of economic activity, and determination of development directions in the long term. It was found that the observance of systemic, innovative, informational approaches within the management system guarantees the coherence of its work, the establishment of interaction between all management tools, the implementation of innovative approaches, the development of sound solutions, the use of information technologies for work automation.

Вступ

За ринкових умов господарювання, змінності факторів ринкового середовища, виникнення загроз та ризиків перед підприємствами стоїть задача своєчасного їх виявлення, дослідження. Чимало підприємств опинилися у складному становищі, характеризуються погіршенням результатів діяльності, зниженням показників, доволі низьким рівнем фінансово-економічної безпеки, втратою конкурентних позицій на ринках збуту товарів. Відповідно, виникає нагальна потреба у підвищенні ефективності фінансово-господарської діяльності, поновленні втрачених позицій та формуванні конкурентних переваг, а також у захисті від негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Це можливо за умови стійкого рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, налагодження роботи. Проте, переважна більшість підприємств має низький, нестабільний рівень фінансово-економічної безпеки та задля його підвищення доцільним є використання комплексу інструментів, які гарантуватимуть зростання фінансової, економічної безпеки. Більшість підприємств не використовують інструменти управління і тому доцільним є їх формування, впровадження. Серед таких інструментів слід виділити систему управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки, впровадження якої дозволить виявити, проаналізувати вплив факторів ринкового середовища.

На даний момент відсутній комплексний підхід до розробки та використання такого інструменту управління як система управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств і доцільним є більш детальне розкриття даного питання. Адже впровадження системи управління дозволить своєчасно реагувати на змінність факторів ринкового середовища, загрози, ризику, адаптуватися до їх впливу та вдосконалювати роботу механізму управління.

Крім того, система управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки на підприємствах виступає як допоміжний інструмент, який взаємодіє із загальною стратегією розвитку, стратегією фінансово-економічної безпеки, механізмом управління та дозволить автоматизувати процес розробки, прийняття рішень, вибору більш ефективних рішень, провести детальне дослідження факторів ринкового середовища, загроз та ризиків, розробити заходи до мінімізації їх негативного впливу. Тому питання розробки системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки є наразі актуальним для промислових підприємств.

Розділ 1. Дослідження системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств

Реалії сьогодення, а саме нестабільність ринкового середовища, виникнення нових загроз та ризиків провокують виникнення все нових

проблем на рівні підприємств, спричиняють погіршення результатів їх фінансово-господарської діяльності. Все це вимагає нових підходів, інструментів до вирішення існуючих проблем, розробки та реалізації управлінських рішень. Водночас фактори оточуючого середовища необхідно своєчасно виявляти, оцінювати, нейтралізувати, що можливо за умови використання інструментів управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств. При цьому, під інструментами управління доцільно розглядати систему, механізм та стратегію управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств. Дані інструменти повинні бути раціональними у використанні, ефективними, базуватися на застосуванні інформаційних технологій, їх впровадження повинно гарантувати підвищення рівня фінансово-економічної безпеки, ефективність господарської діяльності.

Враховуючи означене, на підприємствах існує нагальна потреба у розробці нових підходів до розробки інструментів, які б забезпечили своєчасне, гнучке реагування на фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, загрози і ризики, підвищення рівня фінансово-економічної безпеки у коротко- та довгостроковому періодах.

Система управління та забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, проблема її використання досліджена в працях таких науковців: Васильєв О.В., Мейта В.І. [1, с. 140–144]; Данілова Е.І. [2, с. 55–59]; Живко З.Б., Черевко О.В., Зачосова Н.В., Живко М.О., Баворовська О.Б., Занора В.О. [3]; Жукова Л.М., Платонов В.І. [4, с. 95–97]; Кириченко О.А., Кудря І.В. [5, с. 23–25]; Колодізєв О.М., Середіна А.В. [6]; Кудрицька Ж.В. [7]; Лиса О.В. [8, с. 60–63]; Мельник С.І. [9, с. 164–184]; Парфентій Л.А. [10, с. 21–30; с. 140–149]; Погрішук Г.Б., Мацедонська Н.В. [11, с. 619–620]; Румик І.І. [12, с. 49–54]; Ус Ю.В. [14, с. 271–272]; Філімонюк Є.В., Тарасенко І.О. [15, с. 24–27]; Фролов С.М. [13, с. 177–180]; Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. [16].

Васильєв О.В., Мейта В.І. у своєму дослідженні розглянули основні принципи системи управління економічною безпекою, серед яких: єдність; адаптивність; розвиток; безперервність; економічна доцільність; оперативність; законність; комплексність; компетентність [1, с. 140–142]. Авторами запропоновано систему управління економічною безпекою та виділено такі складові елементи: визначення місії та цілей; моніторинг ринкового середовища; аналіз інформації; виявлення загроз; оцінка економічної безпеки за складовими; формування заходів з нейтралізації впливу факторів ринкового середовища; визначення інструментів захисту; визначення відповідальності за використання системи; впровадження системи [1, с. 143]. Проте, авторами не виділено підходи до розробки системи управління, набір ресурсного забезпечення, рівень взаємодії системи з інструментами управління.

Авторка Данілова Е.І. провела детальне дослідження принципів системи економічної безпеки та запропонувала їх поділ та дві групи: принципи системи економічної безпеки; принципи управління економічною безпекою [2, с. 55–59].

Група авторів Живко З.Б., Черевко О.В., Зачосова Н.В., Живко М.О., Баворовська О.Б., Занора В.О. здійснили ґрунтовне дослідження у напрямку розробки системи управління економічною безпекою [3]. Проте, авторами зроблено акцент на економічну безпеку та окремо не враховано специфіку управління фінансовою безпекою на підприємствах.

Жукова Л.М. та Платонов В.І. розглянули механізм управління економічною безпекою, який містить такі елементи: зовнішні та внутрішні фактори; функціональні складові економічної безпеки; принципи; функції; об'єкти; суб'єкти; методи [4, с. 95–97]. Схожого підходу до побудови системи управління фінансовою безпекою дотримувалися Кириченко О.А., Кудря І.В., які серед елементів системи виділили: функції; принципи; стратегія; цілі; об'єкти; суб'єкти; загрози; ризики [5, с. 23–25]. Проте, не визначено послідовність розробки, впровадження системи управління, очікувані результати від використання на підприємствах.

Авторка Лиса О.В. запропонувала розподіл загроз фінансовій безпеці на зовнішні та внутрішні, врахування яких дозволить підтримувати рівень безпеки, підвищити прибутковість діяльності [8, с. 60–63].

Науковець Мельник С.І. запропонував модель системи управління фінансовою безпекою підприємства, в якій виділив три блоки: блок формування; блок реалізації; блок розвитку [9, с. 164–184]. В основу системи управління покладено технологію антисипативного управління, процес інтелектуалізації управління.

У роботі Парфентій Л.А. сформовано систему управління фінансовою безпекою та в її основі виділено: систему забезпечення; суб'єкти; об'єкти; функції; принципи; цілі; стратегію; концепцію; фінансові інтереси; методи; важелі; інструменти; способи; фактори; критерії [10, с. 21–30]. Також запропоновано схему управління фінансовою безпекою та виділено такі елементи: поточне та перспективне управління фінансовою безпекою; оцінка рівня фінансової безпеки; оцінка економічної нестабільності; оцінка прогнозного рівня економічної нестабільності; розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки; розробка альтернативних стратегій забезпечення фінансової безпеки; вибір оптимальної стратегії; реалізація стратегії забезпечення фінансової безпеки; оцінка рівня фінансової безпеки; оцінка ефективності використання стратегії [10, с. 140–149].

В публікації Ус Ю.В. визначено напрямки управління економічною безпекою, серед яких виділено: інноваційні; правові; техніко-техноло-

гічні; фінансово-економічні; інформаційні; силові [14, с. 271–272]. Також визначено такі принципи управління економічною безпекою: вчасність; комплексність; компетентність; безперервність; гласність; законність; взаємодія; плановість; економічність.

Етапи управління фінансовою безпекою запропонували Філімонюк Є.В., Тарасенко І.О., зокрема: дослідження ризиків, загроз, небезпек; формування інструментарію оцінки фінансової безпеки; формування стратегії управління фінансовою безпекою; розробка механізму управління фінансовою безпекою; оцінка ефективності стратегії [15, с. 24–27].

Також автори Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. розглянули систему забезпечення фінансової безпеки підприємства у напрямку: фінансова діагностика; інформаційне забезпечення; управління ризиками; фінансові важелі та методи; контроль [16].

Проте, переважною більшістю авторів не вказано набір етапів щодо побудови системи, набір ресурсного забезпечення, перелік об'єктів та суб'єктів, рівень взаємодії з іншими інструментами управління, очікувані результати, а також підходи до розробки системи управління, напрямки до її впровадження та ін. Тому доцільним є удосконалення системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств шляхом застосування системного, інноваційного, інформаційного підходів, яка буде адаптованою до умов сьогодення, враховуватиме результати діяльності підприємств, ґрунтуватися на застосуванні сучасного програмного забезпечення. Слід зауважити, що система управління повинна забезпечити ефективність роботи механізму управління, постійність його використання, дослідження ринкового середовища, формування ефективних рішень.

Розділ 2. Формування системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств

Результати проведеного дослідження дозволили удосконалити систему управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства. Дотримання системного, інноваційного, інформаційного підходів в межах системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства гарантує злагодженість її роботи, налагодження взаємодії між всіма інструментами управління, впровадження нових підходів, методів, розробку науково-обґрунтованих інноваційних рішень, застосування програмного забезпечення задля автоматизації роботи, обробки та передачі інформаційних даних.

Особливістю системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства є те, що вона швидко адаптується до вимог ринкового середовища, загроз, ризиків та змінюється, вдосконалюється шляхом їх врахування. Також застосування системи направлено на

гнучкість та ефективність механізму управління, безперервність його використання, оптимізацію витрат, розробку та прийняття управлінських рішень. Все це здійснюється на підставі впровадження програмного забезпечення, яке дозволить автоматизувати роботу, підвищити результативність.

Система управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства повинна складатися з набору компонентів та етапів, які дозволять забезпечити її ефективну роботу, своєчасне реагування на фактори ринкового середовища, ефективність механізму управління (рис. 1). Серед набору компонентів важливим є ресурсне забезпечення, тобто персонал, фінансове, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення.

Система управління повинна реалізовуватися шляхом дотримання принципів управління, які теж відносяться до компонентів системи. Серед важливих принципів необхідно виділити такі: гнучкість та оперативність; відповідальність; безперервність; комплексність; своєчасність; інноваційність; дієвість; інформативність; інтегрованість; узгодженість; варіативність.

Щодо такого компонента, як функції, то доцільно реалізовувати такі: планування; організація; контроль; регулювання; аналіз. Використання означених функцій під час реалізації системи управління дозволить організувати його роботу, підвищити ефективність роботи механізму, визначити напрямки вдосконалення та способи адаптації до змінного ринкового середовища.

Компонентом системи управління є формування цілей, а саме забезпечення ефективної роботи механізму управління, своєчасне реагування на зміни ринкового середовища, адаптація та вдосконалення системи управління, розробка рішень задля нейтралізації впливу загроз та підвищення рівня фінансово-економічної безпеки.

Слід відзначити, що суб'єкти управління визначаються в рамках механізму управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств та для системи управління є таким ж.

Проте, компонент об'єкт управління для системи управління є іншим. Зокрема, ним є загрози, ризики, фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, економічна та фінансова безпека, механізм управління.

Наступний компонент системи управління це підходи управління, а саме системний, інноваційний, інформаційний підхід. Відповідно до системного підходу, досліджувана система управління є набором взаємопов'язаних компонентів та етапів, реалізація яких забезпечує цілісну, ефективну та злагоджену роботу, як системи управління, так і механізму управління.

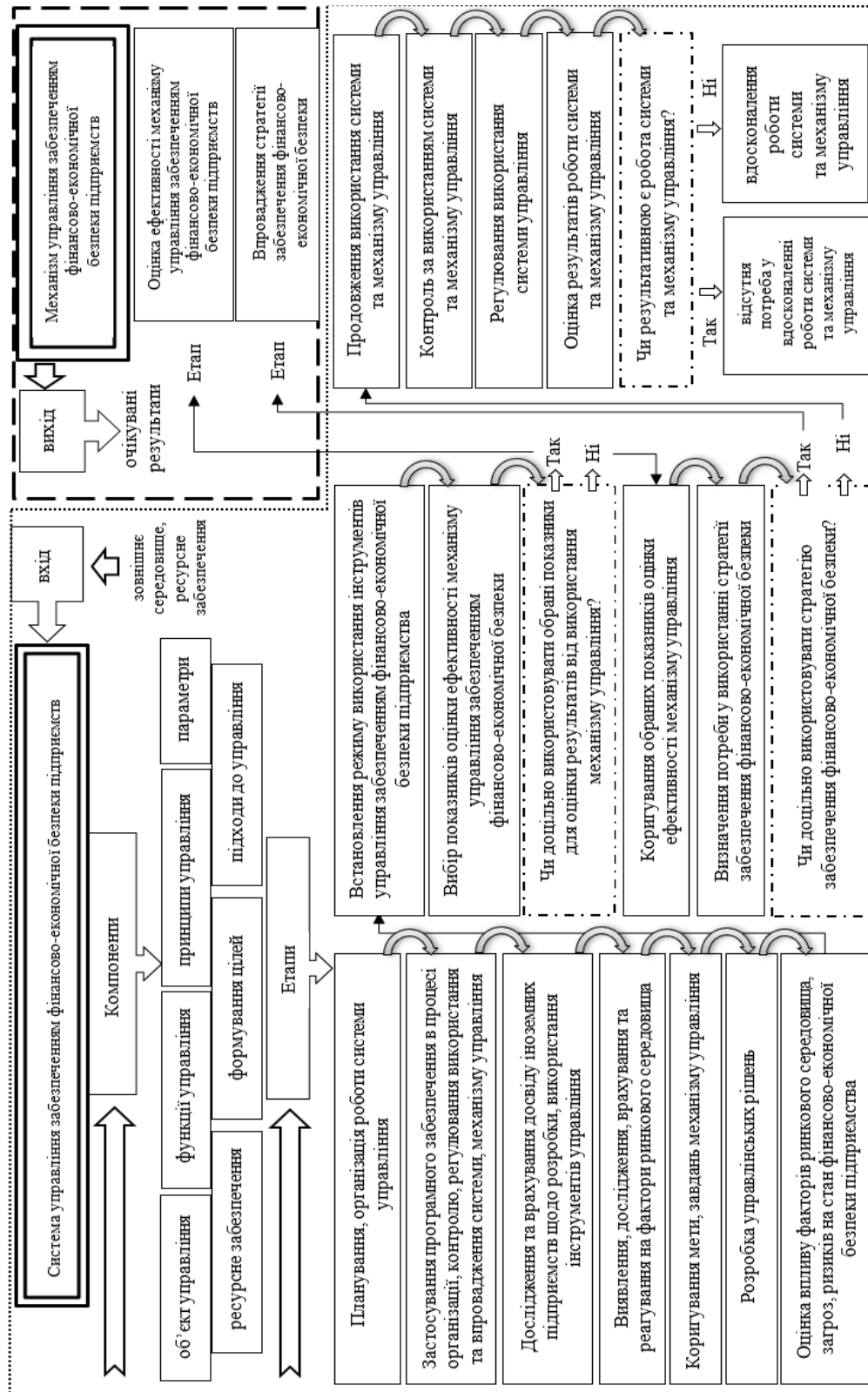

Рис. 1. Структура системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємств

Джерело: сформовано автором

Доцільно відзначити, що система управління отримує інформацію щодо факторів ринкового середовища, загроз, ризиків, яка виявляється, досліджується, оцінюється вплив факторів на стан фінансово-економічної безпеки, функціонування підприємства, враховуються отримані результати та відбувається відповідне реагування і дана інформація являє собою вхід до системи управління (зовнішнє середовище, ресурсне забезпечення). Далі відбувається групування отриманої інформації та передача до механізму управління з метою розробки заходів нейтралізації загроз, ризиків. Поряд з цим, дана інформація також враховується під час розробки управлінських рішень, їх корегування, вдосконалення роботи. Саме формування заходів нейтралізації загроз, ризиків, напрямків покращення роботи, способів відновлення економічної та фінансової безпеки, гарантій успішного функціонування виступає в ролі виходів із механізму управління та дозволить досягти очікуваного рівня ефективності економічної діяльності, фінансового стану, зростання показників економічної та фінансової безпеки.

Наступним слід виділити інноваційний підхід, відповідно до якого в межах системи управління, крім використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, доцільним є розробка інноваційних рішень на підставі врахування змінності ринкового середовища, появи нових загроз, кризових явищ.

Поряд із інноваційним підходом необхідно дотримуватися інформаційного підходу, реалізація якого передбачає впровадження новітнього програмного забезпечення задля автоматизації, підвищення ефективності роботи системи та механізму управління, дослідження досвіду іноземних підприємств щодо розробки, використання інструментів управління.

Комплексне використання вказаних підходів забезпечить ефективність роботи системи управління, досягнення сформованих цілей, адаптацію до внутрішнього та зовнішнього середовища.

Ще одним компонентом системи управління є параметри системи управління. Під параметрами розуміються вимоги до функціонування системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки, що сприятиме економічності, ефективності її роботи. Серед вимог виділено такі: ефективність; гнучкість; простота; науковість; обґрунтованість; комплексність; економічність; оперативність; прозорість; безперервність.

Перейдемо до більш детального дослідження етапів системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства.

Початково здійснюється етап планування, організація роботи системи управління. Під час планування роботи системи уточняється мета механізму та системи управління, результати системи управління, обираються способи, методи реагування на ринкове середовище. В межах організації передбачається конкретизація завдань системи управління,

необхідності залучення персоналу, рівень фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення для досягнення сформованих цілей.

Вагомим є етап застосування програмного забезпечення в процесі організації, контролю, регулювання використання та впровадження системи, механізму управління, що дозволить автоматизувати їх виконання.

Виокремлено етап дослідження та врахування досвіду іноземних підприємств щодо розробки, використання інструментів управління. Встановлено, що для підвищення ефективності використання інструментів управління доцільним є дослідження досвіду інших підприємств, визначення їх недоліків, впровадження кращих практик з урахуванням особливостей певного підприємства.

Також виділено такий етап, як виявлення, дослідження, врахування та реагування на фактори ринкового середовища, загрози, ризики, небезпеки, що забезпечує адаптацію системи управління до їх впливу, вжиття заходів до вдосконалення роботи.

Нами виділено етап системи управління – коригування мети, завдань механізму управління, що здійснюється за результатами реалізації етапу механізму управління (визначення мети, завдань механізму управління). Ринкового середовища постійно змінюється, виникають нові загрози, кризові явища, непередбачувані ситуації, які потребують від підприємства швидкого виявлення, реагування. Крім того, на підприємствах відбуваються внутрішні зміни, змінюються цілі, напрямки розвитку, завдання. Все це вимагає швидкого врахування означених змін, відображення їх в меті, завданнях механізму, що можливо шляхом використання системи управління.

Наступним є етап розробка управлінських рішень, що відбувається перед етапом організації управління фінансово-економічною безпекою підприємства (даний етап реалізується в рамках механізму управління). Управлінські рішення розробляються шляхом врахування даних отриманих від виявлення, дослідження, врахування та реагування на фактори ринкового середовища, а також інформації щодо впливу ринкового середовища на економічну ефективність діяльності та фінансовий стан підприємства, дослідження факторів впливу на економічну та фінансову безпеку, прогнозування бажаних результатів від управління економічною та фінансовою безпекою (дані етапи реалізується в рамках механізму управління).

Наступним етапом є оцінка впливу факторів ринкового середовища, загроз, ризиків на стан фінансово-економічної безпеки підприємства, що здійснюється за результатами врахування даних щодо виявлених факторів задля оцінки ймовірності настання кризи. За результатами проведення подібного аналізу визначається ступінь впливу загроз,

ризиків на стан фінансової, економічної безпеки, результати фінансово-господарської діяльності.

В межах системи управління визначено важливий етап, який стосується встановлення режиму використання інструментів управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства. Для визначення режиму використання слід врахувати потребу у використанні інструментів управління, стан економічної діяльності, фінансове становище, рівень економічної та фінансової безпеки, вплив ринкового середовища, загроз, ризиків. В залежності від врахування означених показів встановлюється доцільність використання трьох інструментів управління (система, механізм, стратегія) або лише система та механізм управління.

Етап вибір показників оцінки ефективності механізму управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки дозволяє здійснити вибір групи показників та перейти до етапу оцінка ефективності механізму управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки (реалізується в механізмі управління). Реалізація даного етапу дає змогу обрати саме ті показники, які в більшій мірі відображають фінансовий стан, економічну діяльність, економічну та фінансову безпеку, тобто результати які досягаються за умови використання системи та механізму управління. Крім того, вибір групи показників здійснюється шляхом врахування особливостей роботи підприємств та підвищує точність, достовірність подальших розрахунків. За результатами вибору показників визначається їх можливість комплексно оцінити результати від використання механізму управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки та доцільність використання: за умови можливості проведення комплексної оцінки механізму управління відбувається перехід до етапу оцінки; неможливість проведення комплексної оцінки означає перехід до етапу коригування обраних показників.

Етап коригування обраних показників оцінки ефективності механізму управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки. На даному етапі шляхом застосування програмного забезпечення відбувається перегляд обраних показників оцінки, виявлення тих, які не дозволяють комплексно визначити результатам від використання механізму управління та є не доцільними для використання, коригування показників та уточнення набору груп показників.

Етап визначення потреби у використанні стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства здійснюється до етапу впровадження (етап механізму управління). Даний етап здійснюється шляхом врахування даних від попередніх етапів системи та механізму управління. За умови погіршення рівня фінансово-економічної безпеки, збільшення числа загроз ринкового середовища, фінансових ризиків,

спадної динаміки показників роботи приймається рішення про доцільність впровадження стратегії. Проте, підтримання ефективності роботи, економічних та фінансових показників, рівня фінансово-економічної безпеки дозволяє приймати рішення про доцільність використання лише механізму та системи управління.

Етап продовження використання системи та механізму управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки здійснюється за умови відсутності потреби у впровадженні стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки. Їх використання підтверджує економічність, ефективність, гнучкість роботи інструментів управління та відсутність надмірної кількості загроз, ризиків, кризових явищ.

Важливу роль відіграє етап контроль за використанням системи та механізму управління. Даний етап повинен здійснюватися постійно, тобто протягом всього періоду використання системи, що дозволить виявити порушення роботи, недоліки механізму управління, своєчасно реагувати на ринкове середовище, здійснювати заходи до вдосконалення функціонування інструментів управління.

Наступним етапом є регулювання використання системи управління. Регулювання дозволяє нейтралізувати виявлені недоліки, проблеми в процесі використання системи та механізму управління, розробити шляхи підвищення ефективності їх роботи, адаптації до внутрішнього та зовнішнього середовища, а також підтримувати взаємозв'язок всіх інструментів управління.

Оцінка результатів роботи системи та механізму управління є етапом, реалізація якого дає змогу проаналізувати поточні результати від використання механізму управління, рівень впровадження сучасних технологій в системі управління. Поряд з цим, проведення оцінки результатів дозволить визначити доцільність вдосконалення системи та механізму управління, коригування їх роботи. На означеному етапі відбувається визначення результативності роботи системи та механізму управління на підставі отриманих даних щодо проведення оцінки ефективності механізму управління та приймається одне з рішень: підвищення ефективності механізму управління – відсутня потреба у вдосконаленні роботи системи та механізму управління; зниження ефективності механізму управління – дослідження причин, вжиття заходів до вдосконалення роботи системи та механізму управління.

Сформована система управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства є доцільною для подальшого використання на підприємствах за умови розробки механізму управління, адже дані інструменти є взаємопов'язаними та використовуються лише в комплексі. Проте роль системи управління є вагомою, адже її застосування сприятиме адаптації до ринкового середовища, виявленню загроз і

ризиків, впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, вдосконаленню роботи інструментів управління.

Висновки

Проведено дослідження існуючих систем управління фінансовою та економічною безпекою, визначено специфіку їх використання та обґрунтовано доцільність удосконалення системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таким чином, удосконалено систему управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства, в основі якої передбачається використання системного, інноваційного, інформаційного підходів, дотримання визначених компонентів та етапів, що гарантує злагодженість роботи, взаємодію між всіма інструментами управління, дотримання нових підходів, методів, розробку науково-обґрунтованих інноваційних рішень, автоматизацію роботи. Все це дозволяє своєчасно виявляти, досліджувати, аналізувати ринкове середовище, адаптувати та вдосконалювати роботу системи управління. Крім того, передбачено впровадження та використання сучасного програмного забезпечення, що дозволить підвищити ефективність роботи механізму управління. Всі інструменти управління мають використовуватися в комплексі задля стійкості фінансово-економічної безпеки, покращення результатів роботи підприємств.

Вагомими перевагами системи управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства є її адаптація до вимог ринкового середовища, загроз, ризиків, постійне вдосконалення, забезпечення ефективності роботи механізму управління, розробка, вибір та прийняття управлінських рішень. Комплексне використання інструментів управління забезпечить підвищення фінансово-економічної безпеки, результативність роботи підприємства.

За умови застосування системи управління промислові підприємства матимуть можливість своєчасно реагувати на загрози ринкового середовища, комплексно використовувати всі інструменти забезпечення фінансової та економічної безпеки, покращувати показники фінансової діяльності, фінансової стійкості, конкурентоспроможності, платоспроможності у довгостроковому періоді.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О.В., Мейта В.І. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль, 2013. Том 14. № 2. С. 138–145.
2. Данілова Е.І. Ідентифікація принципів і функцій системи економічної безпеки та управління економічною безпекою підприємства. *Підприємництво та інновації*.

2018. Вип. 5. С. 54–61. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/67> (дата звернення: 14.10.2022).

3. Живко З.Б., Черевко О.В., Зачосова Н.В., Живко М.О., Баворовська О.Б., Занора В. О. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства : навч.-метод. посіб. / ред. З.Б. Живко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 120 с.

4. Жукова Л. М., Платонов В. І. Система управління економічною безпекою підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С. 93–98.

5. Кириченко О.А., Кудря І.В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 22–26.

6. Колодізев О.М., Середіна А.В. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. 2010. Т. 30. С. 383–398.

7. Кудрицька Ж.В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=897> (дата звернення: 11.10.2022).

8. Лиса О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2016. Том 26, № 1. С. 58–64.

9. Мельник С.І. Методологічні засади управління фінансовою безпекою підприємств: дис. ... д-ра економ. наук: 21.04.02 / Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. Львів, 2020. 490 с.

10. Парфентій Л.А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : монографія. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 184 с.

11. Погрішук Г.Б., Мацедонська Н.В. Управління фінансовою безпекою підприємства в сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 618–621. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/102.pdf (дата звернення: 11.10.2022).

12. Румик І.І. Контролінг у системі управління фінансовою безпекою підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 4 (60). С. 47–56. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/341> (дата звернення: 11.10.2022).

13. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / за заг. ред. С. М. Фролова. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.

14. Ус Ю.В. Управління економічною безпекою підприємства: організаційний аспект. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 269–273.

15. Філімонюк Є.В., Тарасенко І.О. Теоретичні засади управління фінансовою безпекою підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2018. № 9 (17). С. 23–28.

16. Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4377> (дата звернення: 14.10.2022).

References:

1. Vasyliiev O.V., Meyta V.I. (2013) Formuvannia systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu promyslovykh pidpriemstv [Formation of economic security management

system of industrial enterprises]. *Economic analysis: coll. of science works*, vol. 14, no. 2, pp. 138–145. (in Ukrainian)

2. Danilova E.I. (2018) Identyfikatsiia pryntsyypiv i funktsii systemy ekonomichnoi bezpeky ta upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Identification of principles and functions of economic security system and management of economic security of the enterprise]. *Entrepreneurship and innovation*, vol. 5, pp. 54–61. Available at: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/67> (accessed 14 October 2022).

3. Zhyvko Z.B., Cherevko O.V., Zachosova N.V., Zhyvko M.O., Bavorovska O.B., Zanova V.O. (2019) *Orhanizatsiia ta upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: navch.-metod. posib.* [Organization and management of the economic security system of the enterprise: educational method. manual]. Cherkasy: Yu.A. Chabanenko publisher. (in Ukrainian)

4. Zhukova L., Platonov V. Systema upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv [Enterprise economic security management system]. *Investments: practice and experience*, no. 23, pp. 93–98. (in Ukrainian)

5. Kyrychenko O.A., Kudria I.V. (2009) Vdoskonalennia upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv v umovakh finansovoi kryzy [Improving the management of financial security of enterprises in the conditions of the financial crisis]. *Investments: practice and experience*, no. 10, pp. 22–26. (in Ukrainian)

6. Kolodiziev O.M., Seredina A.V. (2010) Derzhavna systema upravlinnia finansovoiu bezpekoiu Ukrainy ta pravovi zasady yii funktsionuvannia [State financial security management system of Ukraine and the legal basis of its functioning]. *Problems and prospects of the development of the banking system of Ukraine: a collection of scientific works*, vol. 30, pp. 383–398. (in Ukrainian)

7. Kudrytska Zh.V. (2012) Systema upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva [System management by financial safety of enterprise]. *Efficient economy*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=897> (accessed 11 October 2022). (in Ukrainian)

8. Lysa O.V. (2016) Finansova bezpeka subiektiv hospodariuvannia v suchasnykh umovakh [Financial security of a business entity in modern conditions]. *Economic analysis: coll. of science works*, vol. 26, no. 1, pp. 58–64. (in Ukrainian)

9. Melnyk S.I. (2020) *Metodolohichni zasady upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv* [Methodological principles of managing the financial security of enterprises]. *Doctor's thesis*, Lviv: Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (in Ukrainian)

10. Parfentii L.A. (2019) *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti: monohrafiia* [Management of financial security of enterprises in conditions of economic instability: monograph]. Sumy: vydavnycho-vyrobnyche pidpriemstvo «Mriia». (in Ukrainian)

11. Pogrischuk G.B., Matsedonska N.V. (2017) Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva v suchasnykh umovakh [Management of financial security of enterprises in modern conditions]. *Economy and society*, no. 12, pp. 618–621. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/102.pdf (accessed 11 October 2022).

12. Rumyk I. (2020) Kontrolinh u systemi upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv [Controlling in the system of financial security management of enterprises]. *Scientific notes of the "KROK" University*, no. 4 (60), pp. 47–56. Available at: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/341> (accessed 11 October 2022). (in Ukrainian)

13. Frolov S.M. (Eds.). (2015). *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh subiektiv : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv ekonomichnykh i yurydychnykh spetsialnostei usikh form navchannia* [Management of the financial security of economic entities: a study guide for students of higher educational institutions of economic and legal specialties of all forms of education]. Sumy: DVNZ "UABS NBU". (in Ukrainian)
14. Uss YuV. (2015) Upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu pidpriemstva: orhanizatsiinyi aspekt [Management of economic security: organisational aspects]. *Herald of the economy of transport and industry*, no. 49, pp. 269–273.
15. Filimoniuk Y., Tarasenko I. (2018) Teoretychni zasady upravlinnia finansovoi bezpekoiu pidpriemstva [Theoretical bases of management financial safety of enterprise]. *International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*, no. 9 (17), pp. 23–28.
16. Cheberyako O.V., Kryvovvaz M.A. (2015) Strukturni elementy systemy zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Structural elements of the system of provision financial safety of company]. *Efficient economy*, no.10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4377> (accessed 14 October 2022).